

Részletes ismertető a Fogalmazás tankönyv és munkafüzet 3. osztályosoknak taneszközökről

(FI-501010303/1; FI-501010304/1)

A tankönyvi koncepció, a tankönyvcsalád elemei

A Fogalmazás tankönyv 3. a vele integrált fogalmazás munkafüzetrel, valamint az Olvasás és Nyelvtan 3. kiadványokkal együtt egyfajta oktatócsomagként illeszkedik az alapkészségek fejlesztésével foglalkozó kiadványok sorába, és az anyanyelv (szövegértés-szövegalkotás) tanulásának komplex fejlesztésébe az alapfokú nevelés-oktatás kezdő szakaszában.

Sok kisgyereknek – különféle okokra visszavezethetően – sem szókészlete, sem mondatalkotási készségének szintje, sem pedig szövegszintű megszólalásainak megformáltsága nincs azon a fokon, amelyre ebben az életkorban a hagyományos módszerekkel építeni lehetne. Ezért is elengedhetetlen a szókincsbővítés, valamint az alapvető grammatikával, nyelvhelyességgel és a szórendiséggel, a szöveggel kapcsolatos tudnivalók felfedezése és rögzítése, a játékos transzformációk, ötletes átfogalmazások gyakorlása. Ezeknek a játékos fejlesztése az anyanyelvvél való egyre tudatosabb manipulálást eredményezi, az egyre bátrabb szóbeli és írásbeli megszólalás örömét hozza el a gyermekek számára. Ahogy a közlési bátortalanság nem jelent minden esetben közlésképtelenséget, úgy a közlési bátorság sem egyenlő feltétlenül a szabályosan megformált nyelvi üzenettel. Fontos, hogy a szövegalkotás – bár alapjában intuitív közlési folyamat –, mégiscsak olyan algoritmusokra épül, amelynek lépései felismerhetőek, tudatosíthatóak és gyakoroltathatóak a gyermekek számára, azaz taníthatóak és tanulhatóak is, a kreatív és alkotó megszólalást természetesen nem gátolva. Fontos továbbá, hogy a nemcsak a szövegalkotás, hanem a szövegértés is aktív befogadói közeggel zajló, társas, interaktív folyamat.

Ennek a feldolgozó folyamatnak az eredményeként valósulnak meg a tankönyv alább felsorolt, önmagával szemben támasztott koncepcionális elvárásai, és joggal elvárható eredményei is a tanév végére a kommunikáció sikeressége érdekében.

A legtöbb harmadik osztályba kerülő kisgyereknél nincs súlyos elmaradásra utaló jel. Fontos azonban, hogy lehetőség szerint a napi gyakorlatok sorába – a légzés- és beszédtechnikai, helyes ejtési gyakorlás mellett, amelyre a munkafüzetben kapnak lehetőséget a gyerekek – legalább az alsó tagozat végéig a szöveg megértésével és megalkotásával kapcsolatos képességfejlesztést is beépítsünk, ne pusztán a szabályokat rögzítsük. Hiszen minél biztosabbak az alapkészségek, annál kevesebb nehézségre és

elakadásra lehet számítani a szövegértés-szövegalkotás egyre magabiztosabb elsajátítása során. Programunk során a szervezeten és tudatosan alkalmazott készségfejlesztés elmélyítheti és szolgálhatja a tanítás-tanulás folyamatát, valamint biztosabb óravezetési és szervezési kereteket kínál.

A hangsúlyozott készségfejlesztés során lehetősége nyílik a tanítónak arra, hogy felfigyeljen az alapkészségek kisebb hiányosságaira, és idejében kompenzálja azokat. Nemcsak a taneszközök, hanem a készülő segédanyagaink is segítik a tanítót a helyesen kivitelezett megoldások megismerésében és tanításában, a felmerülő pontatlanságokra felhívják a figyelmét, és saját kompetenciáján belül segítik őt abban, hogy kihasználja a kínálkozó korrekciós lehetőségeket. A tényleges írásbeli szövegalkotás (valódi fogalmazvány) megkezdésével javasolt addig várni – a kerettantervi időkeretek figyelembevételével –, ameddig a problémát mutató gyerekek esetében a nyelvi rendszer fejlődésében változások nem történtek.

Alapvető cél, hogy a szövegalkotás és a szövegértés elválaszthatatlan kapcsolatát már jóval a tudatos írásbeli szövegek készítésének megkezdése előtt felfedezzük a gyerekekkel.

A tankönyv módszertani jellemzői

Míg a nyelvtan tantárgy a mondatfajták és az alapszófajok megismerése során inkább a mondat felépítésére tekint ki, a szavak, szó szerkezetek és a szövegszók a mondatban betöltött grammatikai és jelentéstani, azaz kommunikációs vonatkozásaira hívja fel a gyerekek figyelmét egyszerre (a helyesírás hangsúlyos fejlesztésével párhuzamosan), a fogalmazás a nagyobb egység, a szöveg felépítésének rendszerét és makrostruktúráját mutatja meg a gyermekek számára. Természetesen mindkét tárgy átjárható a másikkal, ezért számtalan mód nyílik a gyerekek számára a helyes szórend gyakorlására, a nyelvtani ismereteik kamatoztatására a fogalmazásórák során is.

Az olvasással integrált taneszköz számtalan helyen utal az olvasókönyvre, az ott megfigyelhető szövegtani jelenségekre, de maga is mintát mutat, megfigyeltet a könyvön belül.

A fogalmazás (a szóbeli megnyilvánulás és az írott beszéd, vagyis az írástechnikával szembeállítva az egyre „kreatívabb” írás) taneszközeinek célja az írásbeli kommunikációs képesség fejlesztése a kommunikációelméletre épülő, de leegyszerűsített feladatokkal, annak tanításával, alkalmazásával az életkornak megfelelően. A taneszközök a gyerekek szóbeli, majd egyre inkább írásbeli megnyilatkozását, az írásbeli szövegalkotást kezdik el megalapozni és egyre tudatosabban fejleszteni.

Az adó-vevő-adó körkörös viszonyán és visszacsatolásán alapuló kommunikáció sikeressége a személyek (Ki?; Kitől?; Kinek? Hová, kinek csatol vissza?)

megkülönböztetésén túl (gyermek – gyermek; gyermek – felnőtt; ismerős – ismeretlen stb.) az üzenet hosszának, szerkezetének és a szöveg építőköveinek, a szavaknak, mondatoknak megválasztásán múlik (mondatszűkítés, mondatbővítés, majd később: szövegsűkítés, szövegbővítés). Mindehhez mintát szereznek a gyerekek a tankönyvben, az olvasókönyvben és egymástól is.

Amellett, hogy a gyerekek megismerkednek szövegmintákkal, illetve azok tartalmának és szerkezetének jellemzőivel (grammatikai és stiláris azonosságaival és különbözőségeivel), a tankönyv módot nyújt az önálló, teremtő, kreatív írásbeli fogalmazás alapjainak lerakására is, akár a felső tagozat munkáját is előkészítve.

Mint tudjuk, az olvasással együtt, melyről a gyerekek már korábban tapasztalatokat szereztek, az írásbeli szövegalkotás is jelentésteremtő, konstruktív folyamat. A gyerekekben a szóbeli szövegalkotással, a szövegértő olvasással, majd a valódi, egyre kreatívabb írásbeli szövegalkotással alakul ki a közlés tudata és rangja.

Az írásbeli szövegalkotás – mint kognitív és egyúttal mint társas, kommunikációs folyamat – a mélyebb megértést és a mélyebb összefüggések meglátását is elősegíti, és a gondolkodási, valamint a tanulási folyamatnak nemcsak szerves és úgynevezett „tantárgyközi” része, hanem egyre inkább a tanulás eszközévé is válik.

A tankönyv azt az alapelvet képviseli, mely szerint az írásbeli közlés egyrészt az önkifejezés eszköze (és mint ilyen: a kreativitásnak és az alkotásvágyának is széles terepet biztosít), másrészt azt, hogy az írásbeli szövegalkotás, a készülő írott szöveg különböző fázisokra bontható az írás folyamatán belül, ezáltal az írásbeli fogalmazás, az egyre kreatívabb írás tanítható és tanulható is.

A szóbeli és írásbeli kifejezőképesség fejlesztése egyben komplex személyiségfejlesztés is, melynek alapelemei az önkifejezés, a másokra való odafigyelés, a kezdeményezőképesség, vállalkozói kompetencia és az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség.

A tankönyv motivációs elemei

A tankönyv hatékonyan motiválja a gyerekeket, példát mutat, megfigyeltet és felfedeztet, hibát elemeztet, majd önálló munkára hív. A fogalmazás tankönyv és munkafüzet nemcsak címében és témájában, hanem az elvárásnak megfelelően is: szervesen összetartozik. A tankönyv didaktikailag felfedeztetésre épül, feladatok, kérdések sorával vezeti el a kisdíákot egy-egy következtetésig, egy fogalom megértéséig. Sok esetben arra is lehetőséget ad, hogy a konklúziót egy feladat keretében a gyerek

egyedül mondja ki (pl. 25. oldal 4. feladat), ugyanakkor biztonságos támponttal szolgál a fogalomtárban, a leckében lévő rövid összefoglalásokkal.

Mindkét taneszköznek érdeme, hogy a gyerekek tapasztalataira épít, folyamatosan arra hívja fel a figyelmét, hogy mit tud, mire jöhet rá egyedül, és nem azt emeli ki, mit kell megtanulni (vö. értékelőlapok, amelyek az 1–2. évfolyam dicséretkártyáit váltják fel). Módszereket, eszközöket ad (korrektúrajelek, vázlatkészítés lépései, értékelési szempontok, fogalomtár). A korosztálynak megfelelő témákat (indián, dinoszaurusz, közismert filmek) vet fel, más tárgy-körök területére is átnyúl (fizikai kísérletek, természetismeret, képzőművészet, kultúrtörténet).

Kiemelten építünk a tanulók mindennapi kommunikációs tapasztalataira. Azok erősítése, negatív tapasztalat esetén gyengítése, illetve kioltása is feladatunk.

A szóbeli és írásbeli kommunikációtól elválaszthatatlan az illem, a nyelvhasználatban és a társas érintkezésben egyaránt. Minden adandó alkalommal élünk e kapcsolatok megvilágításával, csakúgy, mint a párhuzamos Olvasáskönyvben.

A szóbeli és írásbeli szövegalkotásnak elengedhetetlen feltétele a tanulók motiváltsága, amelyet gyermekközeli témákkal és kommunikációs helyzetekkel igyekszünk elérni, a sikerességgel mint legerősebb motivációs forrással együtt. Olyan témákat vetünk fel, amelyek közel állnak a 9–10 éves gyerekekhez, van róluk mondanivalójuk. Ezáltal az önkifejezés és egyéni stílus is fejleszthető.

A célul kitűzött képesség- és készségfejlesztéshez mindig olyan feladatokat alkotunk, amelyekkel az előirányzott képességek, készségek a legoptimálisabban fejleszthetők.

Olyan fogalmazási témákat adunk meg, amelyek valódiak, a mindennapi életből származnak, ugyanakkor fejlesztő hatásúak. A gyerekek valódi, tényleges céllal igazi közönségnek, valós kommunikációs partnernek írjanak fogalmazásokat.

A tankönyv szerkezete

A tankönyv fejezetekre, azokon belül leckékre tagolódik. A fejezetek kétoldalas nyitóoldalt kaptak, a bal oldalon a fejezet címével, a jobb oldalon a nyitóképpel, melyet a munkafüzetben is megismételünk a gyerekek jobb tájékozódása érdekében. A fejezet körívében a fejezetnyitó kép egy részlete jelenik meg. A fejezetcímek kék verzál betűkkel élőfejként is megjelennek az oldalpárok jobb oldalán, felül.

A könyvben való tájékozódást a 3. oldalon elhelyezett Tudnivalók is segítik a gyerekek számára. Itt kapnak

információt a tankönyv fontosabb elemeiről és azok szerepéről a tanulás során. A jelmagyarázat itt, a tartalom a könyv végén található.

